

III.

Om de af Mester Jens Grand stiftede sex Præbender ved Roskilde Domkirke.

Af Holger Fr. Rørdam.

Afdøde Professor P. A. Munch har i sine vigtige Bidrag til *Ærkebiskop Jens Grands Levnet* (Annaler for nordisk Oldkyndighed, 1860) udførlig omtalt denne bekjendte Prælats Stiftelse af de saakaldte »Præbendæ sex« ved Roskilde Domkirke, idet han har meddelt de derhen hørende Gavebreve, hvorved M. Jens Grand skjænkede saa at sige alt sit Fædrenergods til sin Stiftelse; tillige har Munch anstillet Beregning over, hvormeget Værdien af det Jordegods vel kunde være, som blev givet til Oprettelsen af disse sex Kannekepræbender. I Anledning af en Ytring af Hvitfeldt, om at disse Præbender senere vare komne i »de højlærdes« Besiddelse, udtaler Munch derfor det Ønske, at nogen vilde meddele saadanne Oplysninger, der nærmere kunde tjene til at vise, hvormeget dette Jordegods kunde indbringe. Idet jeg følger denne Opfordring, haaber jeg derved tillige at kunne bidrage til at berigtige de overdrevne Forestillinger, som Munch havde, og som med ham vist mange have, om hvad en gejstlig Mand i Almindelighed havde i aarlig Indtægt i Middelalderen.

Munch siger nemlig (a. St. S. 89): »En mindre aarlig Indtægt, end hvad der svarer til 1000 Speciedaler aarligt i

vore Dage, havde vel ingen af dem (Besidderne af de sex Kannikepræbender), gjennemsnitlig regnet, og denne Indtægt repræsenterer i alle Fald en Capital af 150,000 Spdlr.« Jeg veed ikke, om norske Kanniker have haft en saadan aarlig Indkomst af deres Præbendegods, men de danske havde det ganske vist ikke, mindst Besidderne af de sex Præbender, som M. Jens Grand oprettede, da disse vare af de mindste i Roskilde Domkapitel. For imidlertid at oplyse Sagen autentisk, maa jeg meddele det Delingsdokument, som Professorerne i det filosofiske Fakultet ved Kjøbenhavns Universitet udfærdigede d. 8. Oktober 1571, efterat Kong Frederik II ved sin Foundation af 11 September s. A. havde henlagt de sex Præbender, som M. Jens Grand i sin Tid havde stiftet, til Forøgelse af de sex filosofiske Professors Løn.

Wy efter^{ne} Nicolaus Schauenius Decanus, Johannes Auri-faber, Johannes Sacerides, Andreas Petri, Erasmus Catholmius oc Nicolaus Hammerus, professores Artium wdj den kongelige høige Schole wdj Kiøbnehauffn, Giøre witterligtt for alle met thette wort obne breff, att Anno Dominj M. D. lxxj, den 8 dagh Octobris, waare wij forsamlett wdj Roskilde, om en wenlig skiffte om de Canickedom wdj Roschilde, som kallis Præbendæ sex, huilke kong. Maitt. wor aller nadigeste herre och konge professoribus artium wdj for^{ne} høige Schole till theris besoldings forbedring naadelig tillaght, wndtt och giiffwedtt haiffuer. Tha bleffue wij saa forliigett der om, som her efter følger.

Først bleff all for^{ne} prebenders wisse renthe oc indkomst liignet oc lagd y sex liige parter, saa at huer aff oss kunde tillfalde med smør och boelgalte halffannden lester hort kornn met theris herlighedt.

Dernest oc gjort ett register paa den Renthe, som war till offuers aff for^{ne} prebende, der wij huer kunde bekomme ij lester korn, som forestannder. Der effther bleff registre allesammen flittelig offuerweiede baade aff oss oc andere, som der tilstede waare, och besønnderlig aff Hanns Lauritzøn, Canick wdj Roschild oc Forstander till Duebrøder, som allerbest eblanndt thennom.

der da tillstedé waare, wiste for^{ne} præbenders godtz leilighed. Thaa bleffue wij allesammen aldelis tillfridtz, att der skulde kastis laad paa Registerne, det som oc straxt skede, wdj Bispenns oc Mester Niels Coldings Conseruatoris Vniuersitatis oc Doctor Hanns Frantzøns nerwerelse, och da tillfald §. physico professori M. Nicolao Schauenio denne effter^{ne} portz aff for^{ne} prebende: Redersløff. Hanns Anndersønn ij pundt byg, ij ^{ter} auere, j lam, j gaaes, iiij hønns. Oussager. Peder Morthensønn ij pundt byg, ij ^{ter} auere, j β grott. Peder Matzønn ij pundt byg, ij ^{ter} auere, j β grott. Bierre. Morthen Jensønn j pundt byg, j pundt row, ij ^{ter} auere, j ƿ. Hyllested. Peder Oelsønn ij pundt byg, j pundt row, iij ^{ter} auere, iij β grott. Nørrehualsø. Lauritz Mogensen ij pundt byg, ij pundt row, iiij ^{ter} auere, j boelswiin, j lam, j gaaes, iiij hønns. Tormarcke. Peder Andersønn ij pundt byg, j pundt row, iij ^{ter} auere, j lødemarck. Quislemarck. Matz Tecker ij pundt byg vij skepper, ij ^{ter} auere, xiiij β, j lam, j gaaes, iiij hønns. — Summa paa denne laad: xvij pundt korn vij skepper, j boelswiinn, xix tønner auere, iij lam, iij gies, xij hønns, viij ƿ.

§. Rhetorico professori Johanni Aurifabro: Vindinge. Oluff Hansønn j pundt byg, j pundt row, ij ^{ter} auere, j lam, j gaaes, iiij hønns. Oussager, Søffueren Nielsønn ij pundt byg, ij ^{ter} auere, j β grott. Anders Hansøn ij pundt byg, ij ^{ter} auere, j β grott. Lundbye. Jenns Hansønn ij pundt byg, ij ^{ter} haure, ij β grott. Tommestrup. Christoffer Søffuerensøn iij pundt byg, iij ^{ter} auere, ⅞ (3:4½) β. Hastrup. Peder Matzønn iiij pundt byg, iiij ^{ter} auere, j lam, j gaaes, iiij hønns. Snesløff. Peder Huid j pundt byg, j ^{te} auere, j β grott, ij scholer smør. Tiereby. Lauritz Jørgensønn ij pundt byg, j pundt row, iij ^{ter} auere, iij β grott, j lam, j gaaes, iiij hønns. Glenør. Jep Morthensønn iij β grott. — Summa paa denne laad: xvij pundt korn, xvij ^{ter} auere, iij lam, iij gies, xij hønns, vj ƿ viij β, ij scholer smør.

Hebraico professori Johanni Sascrides: Hastrup. Henning Hansønn ij pundt byg, ij ^{ter} auere, j lam, j gaaes, iiij hønns. Kastholm. Rasmus Morthensønn ij pundt iij skepper byg, ij ^{ter} auere, j β grott. Allersløff. Jørgen Nielsen j pundt byg, j ^{te} auere, j lam, j gaaes, iiij hønns. Ørsløff. Hanns Laage ij pundt byg, ij ^{ter} auere, xiiij β. Helsted. Jesper Fønno iij pundt

byg, iij ^{ter} auere, j β grott. Snesløffue. Henning Griis π pundt byg, iij ^{ter} auere, xxvij β , j boelgalt, j gaaes, iij hønns, ix scholer smør. Jacob Schomager ij pundt byg, ij ^{ter} auere, xi β , j lam, j gaaes, iij hønns, iij scholer smør. Mullerup. Matz Tecker ij pundt byg, ij ^{ter} auere, xiiij β . — Summa paa denne laad: xvij pund iij skep. korn, j boelswiin, xvj ^{ter} auere, iij lam, iij gies, xvj hønns¹⁾).

Mathematico professori Andreæ Petri: Hastrup. Rasmus Fønbo ij pundt byg, ij ^{ter} auere, j lam, j gaaes, iij hønns. Oussager. Christern Jwde ij pundt byg, ij ^{ter} auere, j β grott. Annders Lauritzøn ij pundt byg, ij ^{ter} auere, j β grott. Ørsløff. Peder Hansøn ij pundt byg, ij ^{ter} auere, xxiiij β . Tomestrup. Oluff Anndersøn ij pundt byg, iij ^{ter} auere, π β . Snesløff. Peder Ottersønn ij pundt byg, j boelgalt, iij ^{ter} auere, xvij β , j gaaes, iij hønns, vj scholer smør. Niels Oelsønn ij pundt byg, iij ^{ter} auere, xj β , j lam, j gaaes, iij hønns, vj scholer smør. Matz Fønbo j pundt byg, j ^{te} auere, ix β , ij scholer smør. — Summa paa denne laad, xvij pundt korn, j boelswiin, xvij ^{ter} auere, ij lam, iij gies, xij hønns, v ℥ iij β , xiiij scholer smør.

Dialectico professori Erasmo Catholmio: Kraghaue. Matz Morthensønn ij pundt byg, ij ^{ter} auere, j lam, j gaaes, iij hønns. Oussager. Lauritz Pedersønn ij pundt byg, ij ^{ter} auere, j β grott. Lauritz Andersøn ij pundt byg, ij ^{ter} auere, j β grott. Snesløffue. Hans Hemmingsøn iij pundt byg, j løde marck. Hans Brodersønn ij pundt byg, j boelgalt, xvij β , j gaaes, iij hønns, vj scholer smør. Anders Huid ij pundt byg, j boelswiin, ij ^{ter} auere, xj β , j gaaes, iij hønns, iij scholer smør. Tiereby. Lauge Oelsønn ij pundt byg, j pundt row, iij ^{ter} auere, iij β grott, j lam, j gaaes, iij hønns. — Summa paa denne laad: xvij pundt korn, ij boelswiinn, xiiij ^{ter} auere, ij lam, iij gies, xvj hønns. vij ℥ vij β , ix scholer smør.

Offuerløffs laad: Abbidued Anders Andresønn j pundt byg, j pundt row, ij ^{ter} auere, ij β grott. Snesløff. Henning Lauritzøn ij pundt byg, ij ^{ter} auere, xj β , j boelswiin, j gaaes, iij hønns, iij scholer smør. David Oelsønn ij pundt byg, iij ^{ter} auere, xj β , j lam, j gaaes, iij hønns, v scholer smør. Høgeberig.

¹⁾ Her er glemt: xij scholer smør, v ℥ xiiij β .

Niels Hansøn j pundt byg, j fiering smør, j t^e auere. Peder Trugelsøn j pundt byg, j fiering smør, j t^e auere. Oluff Laack j pundt byg, j fiering smør, j t^e auere. Flackeberig. Oluff Jensønn iij pundt byg, iij t^{er} auere, iij β grott. Glenør. Jep Pedersøn xxvij β. Peder Nielsøn xxvij β. Frederløff. Matz Smed j t^e smør. — Summa paa denne laad: j lest kornn, v fiering viij scholer smør, j boelswiin, j lam, ij gies, viij hønns, xij t^{er} auere, viij Ʒ j β.

Græco professori Nicolao Hamero: Hastrup. Jep Jwde ij pundt byg, ij t^{er} auere, j lam, j gaaes, iij hønns. Kastholm. Jep Jensønn ij pundt byg iij skepper, ij t^{er} auere, j β grott. Glim. Søffren Oelsønn j pundt byg, j lam, j gaaes, iij hønns, j t^e auere. Ørsløff. Peder Nielsønn ij pundt byg, ij t^{er} auere, xxiiij β. Redinge. Matz Oelsønn iij pundt byg, iij t^{er} auere. Snesløff. Hanns Lauritzøn v pundt byg, v t^{er} auere, xxviiij β, j boelgalt, j gaaes, iij hønns, vij scholer smør. Berthel Andersøn xviiij skepper byg, ij scholer smør. Lauritz Morthensønn iij pundt byg, iij t^{er} auere, xx β, j lam, j gaaes, iij hønns, v scholer smør. — Summa paa denne laad: xvij pundt ix skepper korn, j boelswiinn, xvj t^{er} auere, iij lam, iij gies, xvj hønns, v Ʒ, xiiij scholer smør.

Der nu huer aff oss haffde saa fangett sin laad oc register indeholdendis bønnder och renthe, som ligger till sin portz, da annammede Dialecticus allene den offuerløbs register met all sin renthe oc herlighed effther ko. Matt. Fundatz liudelse, som der paa giort er.

Bleff der samme tiid oc saa handelett och beuilligett aff oss allesammen, oc endrectelig samtyckett, att alle skouffue, som liggher till for^{ne} Canickdom, skulle uere tillfellis, saa att dend ene skall icke haffue der mere wdaff, wed, oldengield eller annden herlighed, ennd den annden, wndertagenn dialecticus professor skall for den offuerløbs portz haffue weed tredie partenn mere end nogenn aff de andere, och naar som oldenn er, skulle alle Suin, met regnendis de, som tagis aff offuerløbs portz, skiiffis wdj vij lige parter, och daa skall dialecticus for for^{ne} offuerløbs portz tage ij parter, naar de andere tage en part.

Samme tiidt bleff oc saa beramett oc beslutet, att wij skulle bruge skouffuenn skeHig, met weed att lade hugge till woris hus-

holding, oc bygnings tymmer till wor egne bønders gaarde att holde vedmaght, saasom wij thett kunde well forsware for Conseruatoribus vniuersitatis och for andre, der kand haffue y att siige met retthe.

Der dette waar saa skeed, waare wij allesammen och huer serdelis met sin portz well till fridtz, och tackede den almegtigste Gud oc kon. Matt., wor allernaadigste herre oc konge, for denne hans ko. Matt. liberalitet oc rundheidt, oss sin ko. Matt. fattige vnderdanige thienere professoribus artium wdi sin ko. Matt. høge Schole wdj Kiøbnehaffuen naadelig beuiist haffde. Att saa gangen oc farenn er, som forschreffuit stannder, och thett samme skall saa altiidt bliiffue oc wryggeligenn holdis wdj mellom oss (wden saa er, att nogen aff oss finder sig saa storlig oc merkelig bysthholdenn wdj sin portz oc laad, att hannd kannnd met retthe haffue sig att beklage, tha skulle Conseruatores vniuersitatis hielpe hannom till retthe, att hannom skeer skiell som de andre, saa megit dennom mueligt kannnd werre, oc thett skall skee inndenn thu aars tiid effther denne datum, oc sidenn tiide stille for sig och sine efftherkommere) trycker wij worre signeter neden thette wort obnebreff, wnderskreffuen med wor egghen hand. Datum vt supra.

Nicolaus Scha-	Johannes Aurifaber	Johannes Sascerides
uenius physicus,	Rhetoricus, manu	hebræus, manu
manu propria.	propria.	propria.

Andreas Petreius K.	Erasmus Kathol-	Nicolaus Hamerus
Mathematicus,	mius Dialecticus,	Græcus, manu
manu propria.	manu propria.	propria.

Original paa Papir med sex hostrykte Segl i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 178. Den 7de November 1594 tog Decanus og Professores facultatis philosophicæ (Nic. Cragius, Andreas Kragius, Thomas Finck, Johannes Aurifaber, Joh. Pavlinus Resenius Dec., Iuarus Stubbæus) en Transsumpt paa Pergament af dette Papirsbrev. Transsumpten er paa tegnet: Lestt paa Flackebierg herritz ting thenn 18 dag Martij Anno [15]96. (Den findes smsts. som Originalen, forsynet med det filosofiske Fakultets Segl i en vedhængende Blikkapsel).

Opsummere vi nu de forskjellige Landgildspecies og Poster, som indeholdes i foranførte Dølingsdokument, saa

fremkomme følgende Hovedsummer, som Udbyttet af de sex Præbender 1571: Svarer, reduceret til Hartkorn, til

9 Læster 7 Pd. 7 Skjepper Korn¹⁾ 461 Tdr. 1 Skjeppe Hartk.

5½ Bolsvin 16 — 3 — —

110 Tønder Havre 55 — " — —

17 Lam 2 — 5 — —

23 Gjæs 1 — 5½ — —

92 Høns 2 — 5¼ — —

45 Mark 8½ Skilling 22 — 4½ — —

1 Tønde 2 Fjerdinger 27 Skaaler

Smør 19 — 1¼ — —

Sum: 582 Tdr. 1½ Skjeppe Hartk.²⁾

Paa hvert af de sex Præbender vilde altsaa falde en aarlig Landgildeindtægt af omtrent af 94 Td. Korn, der var den »visse Rente«. Hertil vil endnu være af at regne den »uvisse Rente« og »Herlighed«, saasom Indtægten af Skovene, Indfæstning, Gjæsteri, Sagefald og andre Smaa indtægter, som ikke regnedes med til Landgildet, men disse ville højt regnede neppe kunne anslaaes til mere end 10 Tønder Korn for hvert Præbende. Vi tage saaledes neppe fejl ved at sige, at Indtægten af hvert af de sex Præbender i Aaret 1571 ikke har oversteget 104 Tønder Korn aarlig, men snarere har været noget mindre, især naar man tager Hensyn til, at Godsbestyrelsen ogsaa krævede nogle Udgifter (f. Ex. til Rejser, da Godset laa meget spredt). Men 104 Tønder Korn ville aldrig, hvad Pris man end vil regne Kornet til, kunne blive til en Sum af 2000 Rigsdaler; mere end en Fjerdedel af denne Sum vil neppe komme ud deraf. Ganske vist havde Kanniker i Middelalderen, naar de residerede ved Domkirken, ogsaa andre Indtægter, saasom

¹⁾ Da næsten alt Landgildekornet var Byg, regnes 1 Pund = 4 Tdr.

²⁾ Dette er selvfølgelig gammelt Hartkorn. I en Optegnelse fra 1582 angives hele Udbyttet af de sex Præbender til 10 Læster 3½ Pund Korn, hvilket vilde svare til 494 Tønder Hartkorn, men da Angivelsen i denne Optegnelse er summarisk, kunne vi ikke oplyse, hvorpaa Uoverensstemmelsen beror.

Distributioner i Choret o. a., men disse vare dog altid af langt mindre Betydning en Præbendets »Corpus«, eller de faste Indtægter, hvorpaa det var stiftet. Og kun disse kunne komme i Betragtning, naar der skal være Tale om, hvad Værdi M. Jens Grands Stiftelse har haft. Men i ovenstaaende Beregning ere vi gaaede ud fra, hvad de sex Præbender indbragte 1571, uden at tage i Betragtning, at det til de sex Præbender henhørende Gods ganske vist var blevet betydelig forøget i de 300 Aar, der vare henrundne, siden M. Jens Grand stiftede disse Præbender. Stifteren havde selv anvist Maader, hvorpaa Præbendegodset kunde forøges¹⁾, og det kan vel betragtes som utvivlsomt, at der i det lange Tidsrum mellem Stiftelsen og Reformationen har været Velgjørere, især blandt de sex Kanniker selv, som i deres Testamenter og paa anden Maade have betænkt de sex Kannikers »Fællesbord«. Herom overbevises man ved at sammenholde de Byer, hvor det oprindelige Præbendegods ifølge M. Jens Grands Gavebreve var beliggende, med dem, hvori Godset ifølge Delingsdokumentet af 1571 fandtes. Ved den oprindelige Stiftelse fandtes nemlig Godset paa følgende Steder: Osakar, Castholm og Bylstorp i Walbusheret, Sneslef, Hokabyarg, Othærslef og Glæne i Flakkæbyærgheret, Tostæthorp og Hyrsæt i Rynstataheret, Gislinge i Tuzæheret, Glwm i Sæmæheret, samt endvidere i Hastorph, Stenstorp, Lunsas, Siælsæ, Guthnissio, Gierthælef og Krokstorp (paa sidstnævnte Sted var det en Tiende, J. Grand skjænkede). Der nævnes altsaa ialt 18 Byer, medens Delingsdokumentet af 1571 omtaler 26 Byer, hvori det daværende Præbendegods var beliggende, nemlig²⁾: Redersløff (1 Gd.), Ousagger (8 Gde.), Bierre (1 Gd.), Hyllested (1), Nørrehualsø (1), Tormarcke (1), Quislemarck (1), Vindinge (1), Lundby (1), Tomestrup (2), Hastrup (4), Snesløff (14), Tiereby (2), Glenør (3), Kastholm (2), Allersløff (1), Ørsløff (3), Helsted (1), Mul-

¹⁾ Annal. for nord. Oldkyndighed. 1860. S. 79.

²⁾ De fremhævede Bynavne findes ogsaa i de oprindelige Gavebreve.

lerup (1), Abbidued (1), Kraghaffue (1), Høgeberig (3), Flackeberig (1), Frederssløff (1), Glim (1) og Redinge (1). Kun syv af de Byer, hvori Godset oprindelig laa, gjenfindes i Fortegnelsen fra 1571, saa at der altsaa ved Mageskifter og maaske ogsaa paa anden Maade er foregaaet betydelige Forandring i de mellemliggende 300 Aar, men neppe saaledes at Godset er blevet formindsket. 1571 var der 58 Bønder paa Godset; af de oprindelige Gavebreve kan der ikke med Sikkerhed ses, hvormange der har været 1288, men saa meget synes afgjort, at Tallet dengang var betydelig mindre.

Jeg antager saaledes, at der er tilvejebragt en, om end ikke afgjørende Vished, saa dog stor Sandsynlighed for, at de sex Præbenders Gods ved Stiftelsen end ikke saa nær have givet en aarlig Indkomst for hver Kannik af 100 Td. Korn; og dog hørte Kannikerne i Almindelighed til de rigeligere lønnede gejstlige, hvis Pladser bleve eftertragede af de talrige Vikarier og lavere stillede Præster, som havde endnu meget mindre i aarlig Indkomst. Herimod kunde nogen maaske indvende: men det er jo dog bekjendt nok, hvor uhyre meget Gods Kirken i Tidens Løb havde bragt til sig, saa det er umuligt andet, end at de gejstlige maa have haft meget rigelige Indtægter! Ganske vist maa det indrømmes, at Bisperne havde overordentlig rige Indkomster, og dette var tildels ogsaa Tilfældet med enkelte af de højere stillede Prælater, navnlig efterat det henimod Reformationen var blevet almindeligt, at flere gejstlige Beneficier sammenhobedes paa en enkelt Person, som saa holdt slet lønnede Vikarier til at besørge Forretningerne. Men disse fraregnede havde de øvrige gejstlige Personer ingenlunde saa rigelige Indtægter, som man almindelig har antaget. Thi med Kirkegodset voxede ogsaa Antallet af de kirkelige Personer, og da Bisperne tog Løvens Part, blev det tiloversblevne delt i saa mange smaa Portioner, at man, snarere end at finde Indkomsterne rigelige, maa undre sig over, at gejstlige Mænd kunde leve nogenlunde sømmeligt deraf, naar man

ikke tager Hensyn til, at de gejstlige paa Grund af deres ugifte Stand behøvede mindre, og at Fordringerne til Livets Bekvemmeligheder, Bolig og Klædedragt, dengang vare meget tarveligere end i vore Dage.
